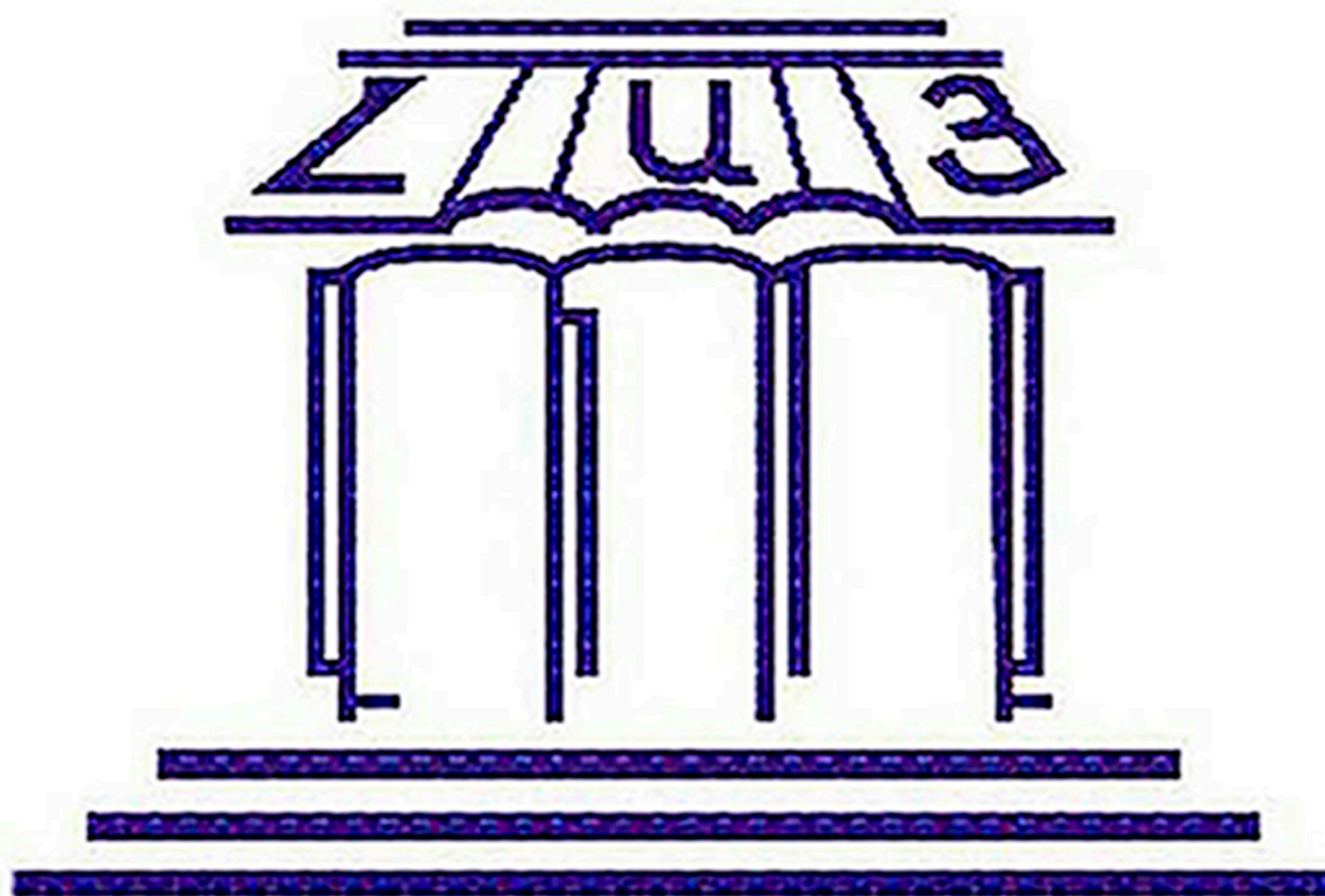

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

ՀԱՆՇ ԼՈՒՍ. ԺՈՂ. ԿՈՄԻՍԱՐԻԱՏ—ՍՈՑ. ԴԱՍ. ԳԼԽ. ՎԱՐԶ.

ԱՇԽ. Ա. ԱՍՏԻՃ. ԴՊՐՈՅԻ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

ԲՆՈՒԹՅՈՒՆ և ԱՇԽԱՏԱՆՔ № 13

Խմբ. Մ. Զառաֆյանի յեզ Ա. Արարատյանի

ԿՈՎԻ ԿԵՐԸ

== Յ Ե Վ ==

Խ Ն Ա Մ Ք Ը

ՊԵՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹ.

Յ Ե Ր Ե Վ Ա Ն — 1927

✓
ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ Ա. ԱՍՏԻՃԱՆԻ ԴՊՐՈՑԻ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

№ 13 «ԲՆՈՒԹՅՈՒՆ ՅԵՎ ԱՇԽԱՏԱՆՔ» № 13

Խմբ. Մ. Զառաֆյանի յեզ Ա. Արարատյանի

636.2.085

Կ-

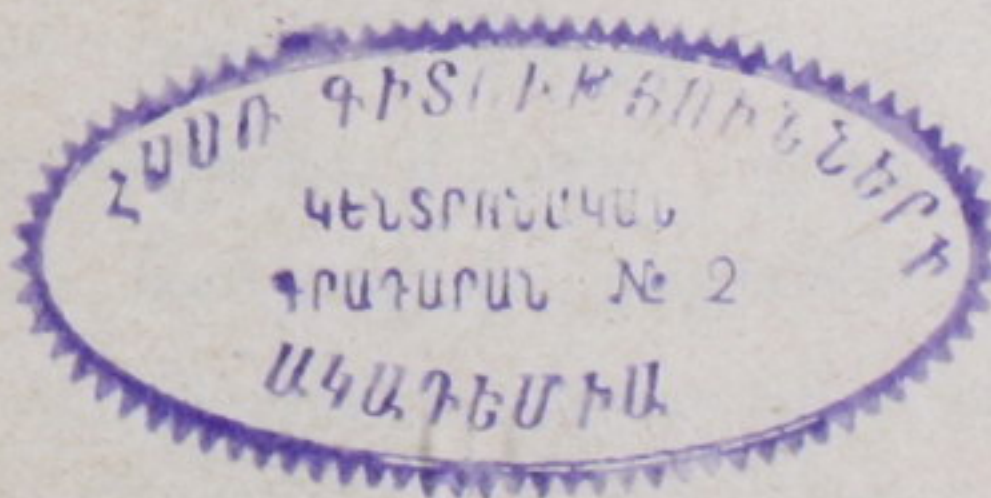
Լրաց.

636.2.083

ԿՈՎԻ ԿԵՐՆ ՈՒ ԽՆԱՄՔԸ

==

ՊԵՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ

Յ Ե Ր Ե Վ Մ Ը — 1 9 2 7

4864
A I 3889

Գրառեալ. 369 ր.

Հ. 626

Տիրաժ 6.000

Պետհրատի լերկրորդ տպարան Յերևանում—1147

Ի. ՄԵՐ ԸՆՏԱՆԻ ԿԵՆԴԱՆԻՆԵՐԸ

Շատ հին ժամանակներում, մեզանից հա-
զարավոր տարիներ առաջ մարդիկ վայրի կենդա-
նիների նման ելին ապրում և նրանցից վոշնչով
չեկին տարբերվում: Որերով մագլցում ելին ծա-
ռերի կամ ժայռերի վրա՝ պտուղ ու թռչունի
բուն գտնելու: Յեթե յերբեմն ել նրանց հաջող-
վում եր մի կենդանի վորսալ, ապա դա նրանց
համար մի կատարյալ տոն եր լինում:

Հետագայում, յերբ նրանք սովորեցին քա-
րից և փայտից զենքեր պատրաստել, արդեն
ավելի հաջող ելին վորս անում և ավելի խոշոր
կենդանիներ ելին սպանում: Սակայն վորս անե-
լըն այնքան ել հեշտ բան չե և վորսի հաջողու-
թյունը շատ պայմաններից ե կախված: Յեվ
մարդիկ այդ շրջանում շատ վողորմելի կյանք
եկին վարում: Որերով ու շաբաթներով քաղցած
եկին մնում և մի քանի պտուղի համար իրար
հետ կռվում: Իսկ յերբ հաջող վորս ելին ունե-
ղում, պայթելու չափ ուտում ելին այդ վորսի

միսը և վաղվա որվա մասին չեցին մտածում:
Պարզ է, վոր այսպիսի կյանքն անապահով է:
Մարդն այդ ժամանակ ամբողջապես կախված
էր բնության պատահականություններից:

Ավելի ուշ ժամանակներում մարդիկ սկսե-
ցին կենդանիների մատաղ ձագերը վորսալ և
պահել, և այդպիսով մի շարք կենդանիներ ըն-
տելացրին: Այժմ նրանք շատ ավելի ապահով
եցին քան առաջ. հաջող ժամանակ վորս եցին
անում, իսկ քաղցած ժամանակ իրենց հոտերից
մի քանի կենդանի մորթում և իբր կեր փորձ
ածում: Այսպիսով խաշնարածությունը մարդ-
կանց բնության կախումից մի փոքր ազատեց:

Այնուհետև մարդիկ շատ ու շատ կենդանի-
ներ են ընտելացնում, վորոնցից ամենագլխա-
վորներն են տավարը, վոջխարը, ձին, խոզը,
շունը, կատուն:

Ներկայումս այդ կենդանիներից մի քանի-
սին մարդ պահում է հատկապես նրա համար,
վոր իր ունեցած անգործածելի բուսական և
կենդանական մթերքներն այդ կենդանիների
միջոցով միս, կաթ, բուրդ, կաշի, գոմաղբ և
աշխատանք դարձնի:

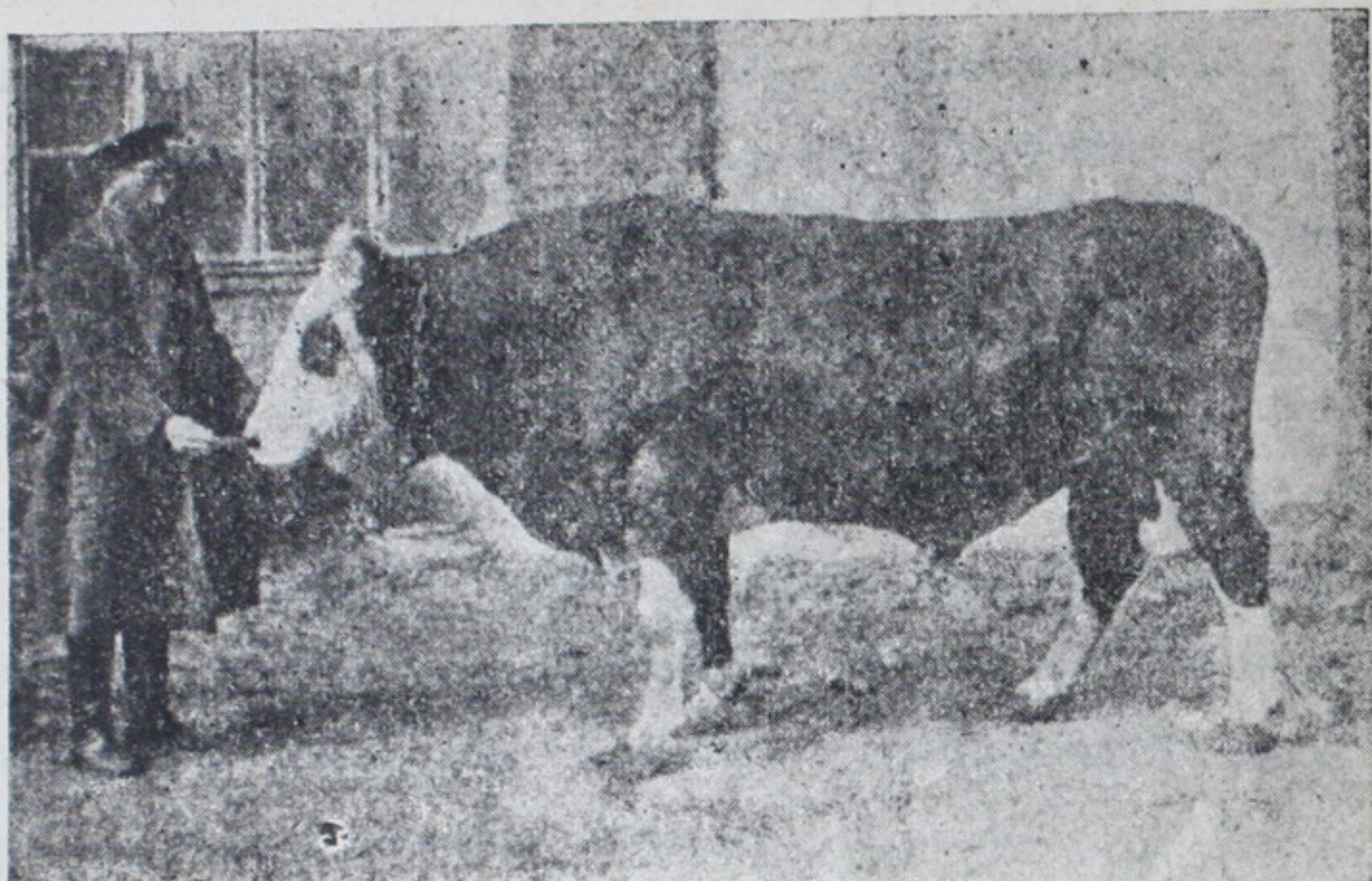
Այդ մի քանի կենդանիները կոչվում են
դյուրամոնետական կենդանիներ: Դրանք են՝
տավարը, վոջխարը, ձին, խոզը:

Գյուղատնտեսական կենդանիների տված
 ոգուտները շատ շատ էն: Նրանց աշխատեցնում
 են և նրանցով բեռներ են տեղափոխում: Նրան-
 ցից ստանում են միս, ճարպ, կաթ, կաշի,
 բուրդ, գոմաղբ: Նույնիսկ նրանց այն մասերը,
 վոր անպետք են թվում, մարդիկ զանազան
 նպատակների չեն գործադրում: Վոսկրներից և
 ջլերից սոսինձ և զանազան աղեր են ստանում:
 Աղիքներից յերշիկի համար խողովակներ են
 պատրաստում: Վոսկրները, չորացրած փորոտի-
 քըն ու արջուկնը մանրացնելով իբր կենդանի-
 րի կեր կամ պարարտանյութ են գործ ածում:
 Յեւ յեթե մի փոքր մեր շուրջը դիտենք և մտա-
 ծենք, կտեսնենք, վոր, առանց գյուղատնտեսա-
 կան կենդանիների, մարդը վոչ տնտեսապես և
 վոչ ել կուլտուրապես զարգանալ չեր կարող:

2. Կ Ո Վ

Գյուղատնտեսական կենդանիներից վոչ մե-
 կը մեր գյուղացու առօրյա կյանքում այնպիսի
 նշանակութիւն չունի, ինչպէս կովը Մեր գյու-
 ղացին միս շատ քիչ է գործ ածում՝ այն ել
 կամ մեծ տոն պիտի լինի կամ տավարը վիրա-
 վորված ու հիվանդ պիտի լինի, վոր մորթի:
 Կովն է, վոր նրան կաթ է տալիս. մարդն ել

կաթից մածուն, շոռ, կարագ, չուղ, պանիր,

Նկ. 1 Ցուլ

Թան պատրաստելով կամ թարմ դործ ածելով,
իր կերակուրը բազմազան և սննդարար ե դարձ-
նում:

3. ԿԱԹՆԱՏՈՒ ԿՈՎԻ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

Տեանենք, թե ինչ են առում գիտնական-
ները կաթնատու կովի մասին: Գիտնականները
կենդանիների և թռչունների վրա շատ փորձեր
են արել: Նրանք մի քանի կենդանիներ են ջո-
կել, հաշվով կեր են տվել և նրանցից ստացած
մթերքն էլ չափել են: Այդ փորձերը ցույց են
տվել, վոր արդյունքի չափը կախված է կերի
քանակից և կենդանու տեսակից:

Այսպես 100 կիլո մարսվող կերի դիմաց

կովը տվել է 139 կ. կաթ, վորի մեջ 18 կ. չոր նյութ կա									
Խոզը	»	25	»	միս և ճարպ	»	»	15,6	»	»
Հորթը	»	36,5	»	»	»	»	8,1	»	»
Թռչունը	»	19,6	»	ձու	»	»	5,1	»	»
Գառը	»	9,6	»	միս	»	»	3,2	»	»
Յեղը	»	8,3	»	»	»	»	2,8	»	»
Վոջիս. տվել է 7,0	»	»	»	»	»	»	2,6	»	»

Յեթե այս թվերն ուշադրութեամբ կարդանք ու համեմատենք, կտեսնենք, վոր ամենից ձեռնառու կենդանին կաթնատու կովն է: Նա 100 կիլո մարսվող կեր ուտելով, 139 կիլո մթերք

և տալիս, փորի մեջ 18 կիլո չոր նյութ կա
(մնացածը ջուր է)։ Խոզն ել բավական ոգտա
կար է թեև վոչ կովի չափ։ Իսկ մնացածները
կովից շատ յետ են մնում

Տնտեսական տեսակետից ամենաուպուսկար
կենդանին, մանավանդ մեր գյուղացու համար,
կաթնառատ կովն է։

4. ԿՈՎԻ ԱՐՏԱՔԻՆԸ ՅԵՎ ԿԵՆՑԱՂԸ

Կովը բավական խոշոր կենդանի չէ։ Նա
անվուժ է բուսական նյութերով։ Կովը ստիպ-
ված է շատ ուտել, փորովհետև բուսական նյու-
թերի մեջ այնքան սնունդ չկա, փորքան կեն-
դանական նյութերի մեջ։ Յեթե կովի նման մեծ
կենդանին խոտի ցո-
ղունները հատ-հատ
կտրեր, նա հաղիվ
թե կշտանար, այդ
պատճառով ել նա
խոտն ամբողջ փրն-
ջերով է պոկում։
Նրա լեզուն բավա-
կան յերկար է,
ուժեղ և անհարթ։
Կովը լեզվով հավա-
քում է խոտը, քաշում է դեպի բերան, սեղմում

Նկ. 2 Կովի ծնոտը

ե ներքևի ծնոտի ութ կտրիչների և կտրիչ ա-
տամներից զուրկ վերին ծնոտի կոշտ չեզրի միջև
և գլուխը դեպի վեր շարժելով՝ պոկում: Պոկած
խոտն առանց ծածելու կուլ է տալիս:

Դանդաղ առաջ գնալով՝ կովը բավական
չերկար արածում է: Շնորհիվ ուժեղ և ամուր
վոտքերի նա կարողանում է իր ծանր մարմի-
նը հեշտությամբ ման ածել: Վոտքերը վերջա-
վորվում են չորս մատով. վորոնցից չերկուսի
ծալրերը պատած են չեղջերանյութով, իսկ մյուս
չերկուսը բավական բարձր են և չեղջերանյու-
թով պատած չեն: Կովը չերկսմբակավոր կեն-
դանի չէ: Ամուր սմբակները կովին հնարավո-
րություն են տալիս բավական թեք տեղերով
բարձրանալու և չերկար ժամանակ արոտներում
դբոսնելու: Նրա պարանոցը բավական հաստ և
ուժեղ է: Այդ պատճառով ել կովը կարողանում
է ամբողջ ժամերով գլուխը կախ պահել:

Կովի զգայարաններից շատ դարգացած է
հոտառությունը. նրա դունչը միշտ ել խոնավ է:
Դրա շնորհիվ նա կարողանում է ճանաչել կերը
և մնասակար ու թունավոր բույսերը չի ու-
տում:

Կովը շատ թշնամիներ ունի: Նրա վրա բազ-
մաթիվ ճանճեր և միջատներ են հարձակվում և
անհանգստացնում: Այդ փոքր բայց ճանճրացնող

եյակների դեմ նա կռվում ե իր պոչով, վոր
անընդհատ շարժում ե և միջատներին քշում:

Սոցոր թշնամիներից նա պաշտպանվում ե
իր յեղջուրներով: Կովի յեղջուրը անամեջ մի
պատյան ե, վոր նստած ե ճակատոսկրի ցցված-

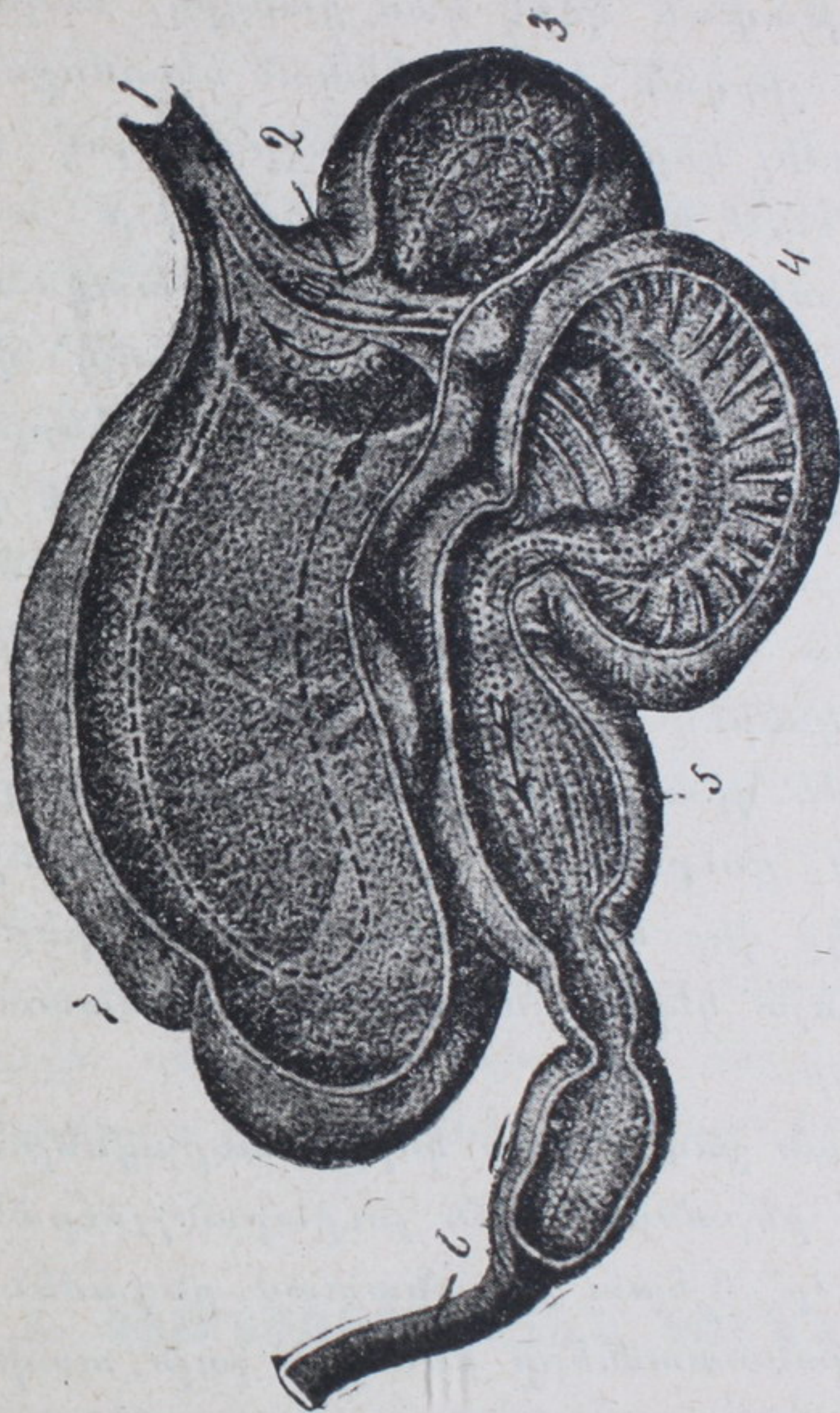
Նկ. 3 Գանգ և յեղջուր

քի վրա: Շնորհիվ ամուր յեղջուրների, զանգի
հաստ վոսկրների և մկանոտ պարանոցի նա կա-
րող ե ուժեղ հարվածներ տալ և թշնամիներին
փախցնել:

5. ՄԱՐՍՈՂԱԿԱՆ ԽՈՂՈՎԱԿԸ

Ինչպես վերևում տեսանք, կովն արածած
խոտը չի ծամում, այլ ուղղակի կուլ ե տալիս
և բավական շատ ուտում: Այդքան շատ կերա-

կուր ընդունելու համար նրա ստամոքսն էլ
պետք է մեծ լինի: Յեվ այդպես էլ է. տավա-

Նկ. 4 Կովի ստամոքսը

րի ստամոքսն այնքան մեծ է, վոր կարող է
մոտ 267 լիտր կամ յեթե դուլլերի վերածենք՝
մոտ 22 դուլլ ջուր տանել:

կովի, ինչպես և այժի ու վոչխարի, ստու-
մոքսը կազմված է 4 մասից. դրանք են՝ գան-
ձակ կամ թափան կծիկ կամ ցանցիկ, հաղարա-
թերթիկ և շիրդան կամ իսկական ստամոքս:

Անձամեկ կերակուրը կերակրափողով անց-
նելով մտնում է նախ գանձակը, վեր այդ 4
մասերից ամենիցմեծն է: Այդտեղ նա տաքանում,
փափկում և տրորվում է: Բացի այդ՝ վորոշ
ժամանակ գանձակում մնալով կոպիտ կերը ըս-
կում է խմորվել և ավելի դյուրամարս է դառ-
նում: Այդտեղից կերակուրն անցնում է կծիկը,
սա մկանոտ փոքր պարկ է, վորը կերակուրը
փոքր կծիկներով չետ դեպի բերանն է ուղար-
կում: Յեթե դիտեք հանգիստ վորոճացող կովին
կամ չեղին, դուք կարող եք նկատել, թե ինչպես
կերի կծիկը վեր է բարձրանում դեպի բերանը:
Այստեղ կոշտ կերն ընկնում է սեղանատամնե-
րի արանքը:

Այնքան շատ և կոշտ կերը մանրացնելու հա-
մար, կովի բերանում կան յուրաքանչյուր ծնոտի
ամեն կողմը՝ 6 հատ սեղանատամ, ընդամենը 24
հատ: Սեղանատամները մեծ են, լայն, տափակ և
կիսալուսնաձև ցցվածքներ ունեն, նրանք ա-
ղորիքների նման շարժվելով՝ կերը մանրացնում
են: Ասում են՝ կովը վորոճում է:

Մանրացրած կերը յերկրորդ անգամ ստա-

մոքս իջնելով ել գանձակը չի մտնում, այլ անց
նում ե հագարաթերթիկը։ Սրա թերթերի արան-
քում կերը տրորվում ե։ Այստեղից նա անցնում
ե շիրդոնը կամ իսկական ստամոքսը։ Մինչ
այժմ կերը մանյանում եր, տրորվում ե փափ-
կում։ Շրրորդ մասում արդեն նրա վրա մարսեց-
նող հյուսթեր են թափվում։

Շիրդոնից դուրս գալով կերը մանում ե
տասյերկու մասնյա աղիքը, այստեղ ել կերի
վրա լեղի ե գանազան այլ մարսեցնող հյուսթեր
են թափվում։ Այլա գալիս ե աղիքը վորտեղ
կերակուրի մարսած մասը ծծվում ե, իսկ չմար-
սած մասն անցնում ե հաստ աղիքը ե մարմնից
դուրս ե գալիս։ Կովի աղիքում կարող ե տեղա-
վորվել մոտ 110 լիտր ջուր՝ 70 ը բարակ աղի-
քում ե 40-ը հաստ աղիքում։

Այս նկարագրից մեզ համար պարզվում ե,
վոր կովի ստամոքսը շատ լավ հարմարված ե
մեծ ծավալ ե քիչ սնունդ ունեցող կուպիս կե-
րերին։

6. ԿԱԹՆԱՌԱՏՈՒԹՅԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐ

Ինչպես վերևում տեսանք, կովը պահում
են նրա համար, վոր իրենց ունեցած կերերը
կաթ դարձնեն։ Ուրեմն վորքան կաթնառատ լի-
նի կովն, այնքան տերը շատ կողտվի ե լնդհա-

կառակը: Սակայն բոլոր կովերն ել հավասար
կաթնառատ չեն. կան այնպիսի կովեր, վորոնք
չնայած կերին ու խնամքին այնքան քիչ կաթ
են տալիս, վոր պահելն իսկ չարժե:

Ինչպես ճանաչել կաթնառատ կովին:

Ամենից առաջ՝ վորպեսզի շատ կաթ տա,
կովը շատ ել պիտի ուտի ու մարսի: Յեւ իս-
կապես կաթնառատ կովի ախորժակը լավ ե. նա
շատ ե ուտում և կերածը լավ մարսում:

Բայց բավական չե լավ մարսել, նա մար-
սածը կարող ե վոչ թե կաթ, այլ ճարպ դարձ-
նել: Լավ կովը գիրանալու հատկութիւնն չու-
նի: Նրա գլուխը փոքր և չոր ե, մարմինը վոչ
գեր և վոչ ել շատ վտիտ, կաշին նուրբ ե և
փայլուն:

Ինչպես գիտենք կաթն առաջանում ե ըս-
տինքներում: Կովն ունի չորս ստինք՝ չորս պը-
տուկով: Կաթնառատ կովի ստինքները մեծ են
և փափուկ: Կաթ ամբարելիս նրանք դեպի ցած
և յետ են ուռչում: Նրա պտուկները յերկար են՝
գլտնած և իրար հավասար:

Մարսված սնունդը աղիքներով ծծվում ե
արյան մեջ և նրա հետ շրջում ամբողջ մարմի-
նը: Արյան անոթները փորի տակ մսի միջով
դուրս են գալիս և կաշվի տակով դեպի ստինք-
ները գնում: Արյան անոթի անցման տեղը կոչ-

վում ե կաթնադրյուր: Վորքան կաթնադրյուրները
մեծ և նրանցից դուրս յեկող արչան անոթները
հաստ լինեն, այնքան կովը շատ կաթ կտա: Եւի
մի շարք նշաններ կան, վորոնցով վորոշում են
կովի կաթնառատությունը:

Սակայն այս նշաններից բացի, պետք ե ի-
մանալ թե ինչպես են խնամել նրան ծնվելու
որից սկսած: Շատ անգամ ամենալավ կովերը
վատ խնամքի պատճառով բոլորովին փչանում
են: Այդ պատճառով ել յերբեք արտաքին նշան-
ների չեն հավատում, այլ փորձնական կիթ են
կազմակերպում: Մի քանի որ կիթում են և կա-
թը կշռում: Կովի կաթնառատությունն իմանա-
լու ամենահաստատ ձևը սա չե:

7. ԿԵՐԱԿՐՈՒՄ

Լավ կով ունենալը դեռ բավական չե.
պետք ե իմանալ նաև նրան կանոնավոր կերակ-
րելու և խնամելու ձևը: Այդ պատճառով այժմ
մեծ ուշք են դարձնում կովի ինչպես և այլ
գյուղատնտեսական կենդանիների կերի և խը-
նամքի վրա:

Ինչպես ե վարվում մեր գյուղացին:

Նա կովին իր պահեստի համեմատ ե կերակ-
րում: Յեթե շատ ունի, տալիս ե ինչքան վոր
կովը կուտի, իսկ չեթե քիչ ունի՝ այնքան ե

տալիս, վոր կովն իր գոցությունը հազիվ հազ
միայն կարողանում է քաշ տալ: Թե առաջին և
թե յերկրորդ դեպքում նա սխալ է վարվում:

Առաջին դեպքում կովը պետքից ավելի կու-
տի և կերածի չափ արդյունք չի տա: Դա ի
հարկե տիրոջ համար փաստ է: Բացի այդ կովը
կարող է գիրանալ և կաթը պակասեցնել, սա
չիլ այլ փաստ:

Յերկրորդ դեպքում ել կովը սպասած ար-
դյունքը չի տա, կաթը կպակասեցնի և ինքն էլ
հալից կընկնի: Իսկ այսպիսի դեպքում կով պա-
հելը վոչ մի սխալ չունի. նա անտեսության հա-
մար փաստ է:

Այդ է պատճառը, վոր այժմ լավ անտե-
սությունների մեջ կովին հաշվով են կերակրում.
այնքան են տալիս, վոր առողջ ապրի ու շատ
կաթ տա: Դրանից ավել տալն էլ, պակաս տա-
լըն էլ անտեսության համար խաշոր վնաս է:

Բաց այդ հաշիվներն անելու համար պետք
է իմանալ, թե ինչ կերեր կան, վոր կերը չերբ
են տալիս, ամեն կերից ինչքան պետք է տալ,
վորքան պետք է տալ կենդանուն ապրելու հա-
մար և վորքան պետք է տալ արդյունք ստանա-
նալու համար:

8. ԿԵՐԵՐ

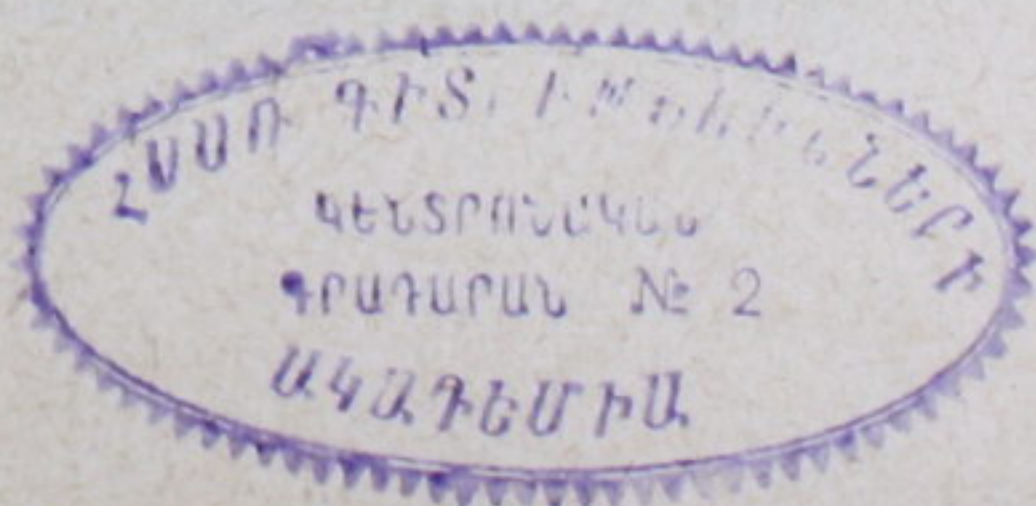
Կովին և այլ զչուղատնտեսական կենդանի-
ներին կերակրելու համար բազմատեսակ կերեր
կան: Այդ կերերը կարելի չե բաժանել հետևյալ
խմբերի.

Չոր, կոպիտ կերեր, կանաչ կերեր, արմա-
տապտուղներ և պալարապտուղներ, խտացրած
կերեր, կենդանական կերեր:

Չոր կոպիտ կերերն են՝ առվույտի, չերեք-
նուկի, վիկի, սիգախոտի, մարգագետնի խոտե-
րը և գարու, ցորենի աշնան և գարնան դար-
մանները: Սրանք մեծ ծավալ և քիչ սննդարար
նյութ ունեն: Սակայն առանց այս կերերի, կո-
վը վոչ մի դեպքում ապրել չի կարող: Յեթե կո-
վին ուժեղ կեր չտանք, նա կապրի և առողջ
կլինի, բայց չեթե կոպիտ կեր չտանք, նա ան-
պաշտան կհիվանդանա՝ նրա մարսողութունը
կխանգարվի: Մոտավոր հաշվով գտել են, վոր
կովի քաշի ամեն 40 կիլոյին պետք է մեկ կիլո
չոր կոպիտ կեր տալ:

Սակայն չոր կոպիտ կերով կովը կարող է
միայն առողջ ապրել, բայց նրա կաթնառատու-
թյունը շատ թույլ կլինի:

Վորքան խոտի մեջ չերեքնուկ և այլ թի-

Թեոնածաղիկ բույսեր շատ կան, այնքան նա
լավ և սննդարար է:

Յեթի խոտը ծաղկած ժամանակ է քաղած,
նա սննդառատ և դյուրամարս է, բայց չեթի
ուշացրած է, նրա սնունդը սերմի հետ դնում է
և ինքն ել փայտանում և դժվար է մարսվում:

Կանաչ կերերը լավ են ազդում կովի կաթ-
նատվության վրա և դյուրամարս են: Սակայն
պետք է կերցնել միայն մինչև ծաղկելը: Դրա-
նից հետո կանաչ խոտը փայտանում և դժվա-
րամարս է դառնում: Առհասարակ զգուշանում
են ցողոտ կանաչ արոտավայրում արածացնե-
լուց. նա փորն ուռցնում և կենդանուն պայթեց-
նում է: Այդ պատճառով նախքան արոտ քշելը
քիչ չոր խոտ են տալիս, մինչև վոր արոտի ցո-
ղը գոլորշիանա: Իբր կանաչ կեր, բացի խոտից
տալիս են և գազարի, ճակնդեղի, կաղաժի
տերևներ:

Արմատապտուղները յեւ պալարապտուղները
նույնպես կաթը շատացնում են: Կովին տալիս
են որական 12 կիլոյից վոչ ավել կարտոֆիլ,
20 կիլոյից ել վոչ ավել գազար և բազուկ:
Շաղգամ տալիս են մինչև 40 կիլո:

Խտացրած կերերն են բուսպերը, ալյուր-
ները, ցորենի թեփը: Ամենալավ բուսպերն են
արևածաղկինը և կտավհատինը. տալիս են մին-

չէ $1\frac{1}{2}$ —3 կիլո: Բամբակի բուսապը կովի վրա
վատ ե ազդում. 1 — $1\frac{1}{2}$ կիլոյից ավել չեն
տալիս:

Ալյուրները լավ կերեր են. նրանցից տալիս
են մինչև 3—5 կիլո որական:

Ցորենի թեփը շատ լավ կեր ե կովի հա-
մար, բայց 4 կիլոյից ավել չեն տալիս՝ փորլուծ
ե առաջացնում:

Կենդանական կերերն են յերես քաշած կաթ
շիճուկ, թան: Այս կերերն ոգտակար են ջահել
տավարի համար: Յերբեմն կովերին ել են տա-
լիս. այս կերերը լավ են ազդում ստամոքսի
վրա:

9. ԿԵՐԻ ՄԻԱՎՈՐ

Գիտնականները բազմաթիվ փորձերով գը-
տել են, վոր յուրաքանչյուր կեր վորոշ բանա-
կաթյամբ սնունդ ունի: Պայժանական կերպով
ընդունել են 410 գրամ վարսակի ալյուրն իբր
մեկ միավոր: Հետո մնացած կերերը վարսակի
ալյուրի հետ համեմատելով գտել են, վոր մեկ
միավոր կազմելու համար պետք ե վերցնել.

410 գրամ վարսակի ալյուր

548 » ցորենի թեփ

410 » կտավատի բուսապ

307,5 » բամբակի բուսապ

307,5	»	արևածաղկի քուսպ
307,5	»	քունջութի քուսպ
615	»	կանեփի քուսպ
820	»	շոր առվույտ
1025	»	լավ խոտ
1230 — 1640	»	ճահճի խոտ
1640	»	գարնան դարման
2460	»	աշնան դարման
2870	»	կանաչ խոտ
1440	»	միջակ կարտոֆիլ
2050	»	ջրալի »
4100	»	կերի ճակնդեղ
4100	»	ճակնդեղի տերևներ

10. ԿԵՆՍԱՊԱՅ ԿԵՐ

Յուրաքանչյուր ապրող կենդանի շնչում է, շարժվում է, կերը մարսում է, նրա սիրտն ու ներքին այլ գործարաններն անընդհատ գործում են: Այս բոլորի համար ամեն ոք մարմնի վորոշ մասը ծախսվում է: Վորպեսզի մեր կողմը չնիհարի, այլ վորոշ քաշի մնա, նրան պետք է ամեն ոք համապատասխան կեր տալ: Ահա, այն կերը, վոր տրվում է կենդանուն միայն առողջ ապրելու համար կոչվում է կենսապահ կեր: Փորձերով գտնված է, վոր կովի ամեն 49 կիլո կենդանի քաշին պահանջվում է մեկ միավոր

Կենսաապահ կեր: Յեթե կովը դեռ ջահել է և ա-
 ճոււժ է, մեկ միավոր էլ դրա համար են ավե-
 լացնում կենսաապահ կերի վրա: Իսկ յեթե կովը
 հղի է, հորթի դարգացման համար ավելացնում
 են դարձյալ մեկ-չերկու միավոր:

Դիցուք մեր կովը կշռում է 392 կիլո, դեռ
 աճում է և հղի չէ: Նրան անոթ է որական
 սույ.

Քաշը չափադասելու համար 8 միավոր

աճման » 1 »

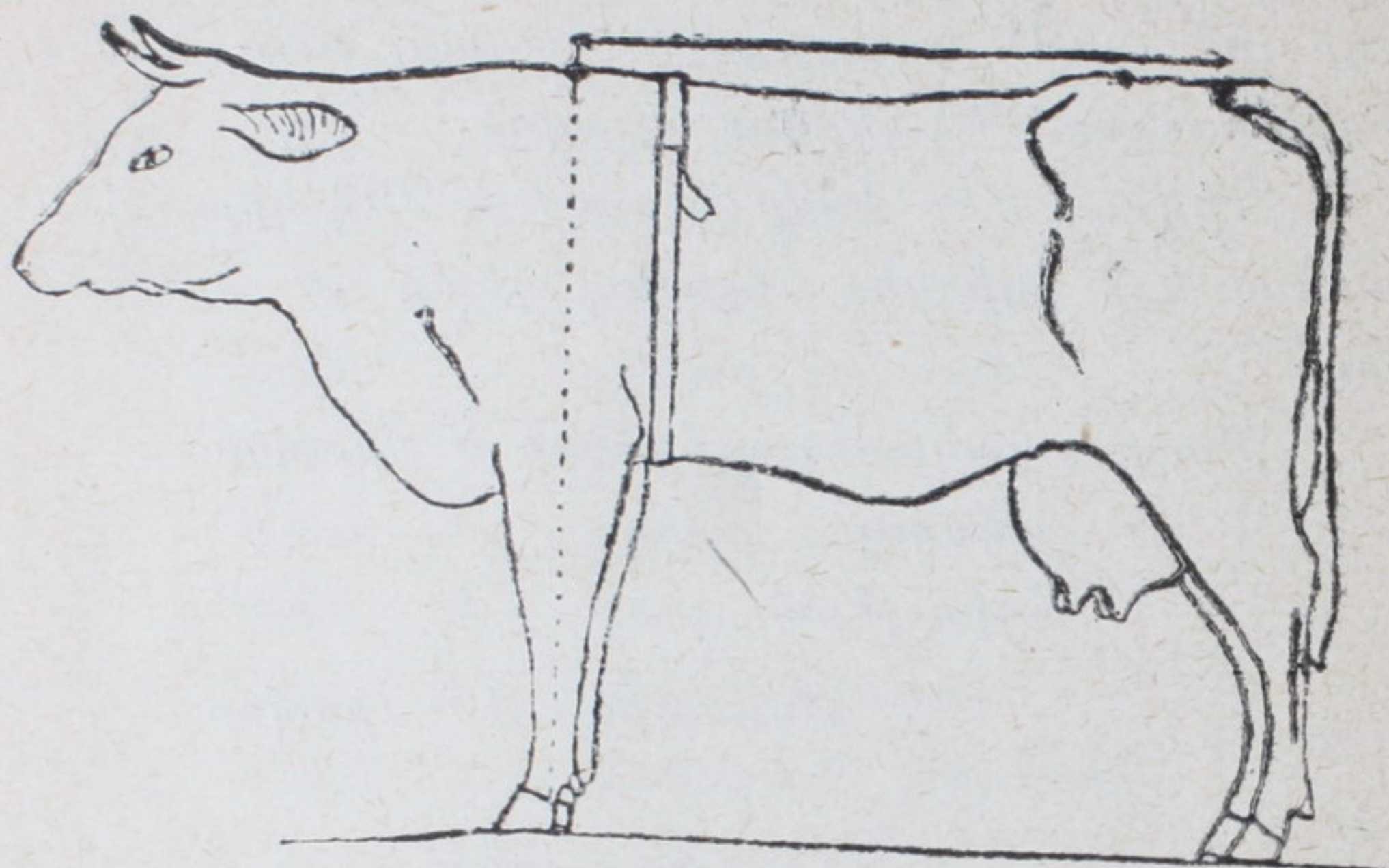
հղիության » 1 »

Ընդամենը 10 միավոր

11. ԿԵՆԴԱՆԻ ԲԱԾ

Կենսաապահ կերը վորոշելու համար անհրա-
 ժեշտ է իմանալ, թե վորքան է կշռում կենդա-
 նին: Կենդանի քաշն իմանալու համար կենդա-
 նուն կանգնեցնում են մեծ կշեռքի վրա և կըշ-
 ռում: Իսկ յեթե կշեռք չկա, կարելի է մոտա-
 վորապես իմանալ հետևյալ ձևով: Նախ կենդա-
 նուն մի հարթ տեղ են կանգնեցնում: Ապա
 վերջոկներով չափում են մեջքի չերկարութունը
 պոչի հիմքից մինչև մեղավի ամենաբարձր կետը
 (առջևի վոտքերի ուղիղ գծով): Հետո դարձյալ
 վերջոկներով չափում են փաթը թիակի չետևի

գծով: Յերկու թվերը բազմապատկում են և
մոտավորապես իմանում են կովի կենդանի քա-

Նկ. 5 կենդանի քաշ

շը ֆունտերով: Կիլոգրամների վերածելու հա-
մար ստացած թիվը բաժանում են յերկուս և
կեսի: Դիցուք մեջքի չերկարությունը 25 վեր-
շուկ է, իսկ փաթը՝ 40. ուրեմն կովի կենդանի
քաշը կլինի $25 \times 40 = 1000$ ֆունտ կամ 410 կի-
լոգրամ:

Յեթե ձեռքի տակ սանտիմետրանոց ժա-
պավեն կա կարելի չե չերկարությունը և փաթը
չափել սանտիմետրներով: Ստացած թիվը բազ-
մապատկել և արտադրյալը բաժանել 48-ի,
կստանանք կովի քաշը կիլոգրամներով:

Դիցուք մեջքի չերկարությունն ե 111 սան-
տիմետր (25 վերշոկ), իսկ փաթը՝ 178 սանտի-
մետր (40 վերշոկ):

$$178 \times 111 = 19758$$

$$19758 : 48 = 411$$

Մոտավորապես նույնն ե ստացվում:
Չպետք ե մոռանալ, վոր չերկու դեպքում ել
միայն մոտավոր թվեր ենք ստանում:

12. ԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐ ԿԵՐ

Յեթե կովը կաթ ե տալիս, ուրեմն նա
մարմնի վորոշ մասը պակասեցնում ե: Յեթե
այդ պակասածը լրացնելու համար կովին կեր
չտանք, նա կսկսի նիհարել, կաթը կպակասեց-
նի և կարող ե բոլորովին ցամաքել:

Վորպեսզի կովը չնիհարի և կաթը չպակա-
սեցնի, բացի կենսապահ կերից տալիս են նաև
արդյունասեր կեր: Արդյունաբեր կերի քանակը
վորոշում են ստացած կաթի քանակով: Այս մա-
սին ել դիտնականները բազմաթիվ փորձեր են
արել և գտել են, վոր ամեն $1\frac{1}{4}$ կիլո տված
կաթի փոխարեն պետք ե կովին տալ մեկ միա-
վոր կեր: Այսպես՝ յեթե կովը տալիս ե որական
հինգ կիլո կաթ, նրան պետք ե տալ չորս միա-
վոր կեր:

Բացի այս՝ ի նկատի ունենալով, վոր կովը

կարող ե կաթն ավելացնել, բացի այդ չափից տալիս են դարձլալ կես կամ մեկ միավոր հա- վելլալ կեր:

Յեթե կովը կաթն ավելացնում ե, կերն ել ավելացնում են, իսկ յեթե պակասեցնում ե՝ կերն ել համապատասխանորեն պակասեցնում են:

13. ԻՆՉՊԵՍ ԵՆ ԿԵՐԱԲԱԺԻՆ ԿԱԶՄՈՒՄ

Կովին տված մի որվա կենսապահ և ար- դյունաբեր կերերը միասին կազմում են կերա- քաժին (կամ ըացիոն):

Կերաքաժին կազմելու համար նախ ամեն տաս որը կենդանուն կշռում են կամ չափու- ներով մոտավորապես կենդանի քաշը վորոշում: Ապա, յեթե նա կաթ ե տալիս, կշռում են ամ- բողջ որվա կիթը: Հետո սկսում են հաշվել: Գի- ցուք մեր կովը 490 կիլո յե կշռում, հղի յե և որակաւ տալիս ե 7 և կես կիլո կաթ:

Առողջ մնալու և 490 կիլո քաշը չպակասեց- նելու համար տալիս են 10 միավոր
7 և կես կիլո կաթի համար 6 »
հղիության համար 1 »

Ընդամենը՝ 17 միավոր

Քանի վոր մեր կովը 490 կիլո յե կշռում,

հրան պետք է անպայման տանք սմեն 40 կիլո
կշռին մեկ կիլո չոր կոպիտ կեր՝ հաշված ընդա-
մենը մոտ 9—12 կիլո խոտ կամ դարման:
Կաթնատու կովին շատ դարման տալը լավ չէ,
ուրեմն պետք է տանք մոտ 7—8 կիլո խոտ և
1—2 կիլո դարման: Իսկ մնացածը պետք է
լրացնենք ուժեղ կերերով:

Այսպիսի պատկեր կստացվի՝

7,3	կիլո չոր խոտ	մոտ 7 միավոր
1640	գրամ գարնան դարման	1 »
750	» բամբակի քուսպ	2,5 »
2740	» ցորենի թեփ (ալյուրի)	5 »
6150	» կերի ճակնդեղ	1,5 »

Ընդամենը՝ 17 միավոր

14. ԿՈՎԻՆ ԿԵՐԱԿՐԵԼՈՒ ԿԱՐԳԸ

Կովին կերակրում են որը յերկու կամ չե-
րեք անգամ: Յերկու անգամ կերակրելը գերա-
դասելի չէ, վորովհետև այս դեպքում հրան քիչ
են անհանգստացնում:

Կերաբաժինը յերկու մաս են անում և տա-
լիս են կեսն առավոտը ժամը 5—7-ին և կեսը
յերեկոյան ժամը 5—8 ին: Ի հարկ է բոլոր տե-
սակի կերերն ել կիսում են:

Ակզբում տալիս են ուժեղ կերերը: Ձար-

դած քուսպը, ալյուրը կամ թեփը խառնուած են
յերկու իրենց չափ թրջած դարմանի հետ և
ալնպես տալիս:

Ապա տալիս են արմատա և պալարապատուղ-
ները և միայն ամենից վերջը տալիս են կոպիտ
կերերը:

Ինչ վերաբերուած է ջրին, կովի մոտ միշտ
պետք է մաքուր և վոշ ցուրտ ջուր լինի: Թույլ
են տալիս խմել ալնքան. վորքան ցանկանում է:

Հա՛վ տնտեսութչւնների մեջ կերը միշտ
վորոշ ժամին են տալին: Յեթե ուշացնում են
կովն անհանգստանում և կաթը պակասեցնում
է: Իսկ յեթե վորոշված ժամկետից շատ շուտ
են տալիս, կենդանին դեռ ուտելու ախորժակ
չի ունենում, կարգին չի ուտում և տված կերը
«խառնում է»:

Բացի այդ՝ առհասարակ վոշ մի դեպքում
կովին չեն անհանգստացնում: Հարվածել, քաշել,
կոպիտ վարվել, գոռալ, հայհոյել չի կարելի:
Փորձը ցույց է տվել, վոր անհանգստանալու
դեպքում կովը կաթը պակասեցնում է:

Յեթե կովին արոտ են ուղարկում, ապա
նայած թե ինչպիսի վորակի յե այն, ըստ դրա
յել հաշվում են: Առհասարակ միայն արոտով
չեն բավականանում և մի փոքր էլ լրացուցիչ
կեր են տալիս:

Պետք է շեշտել, Վոր յեթե ուզում են կե-
րի քանակը փոխել կամ կերաբաժնի մեջ Վոր-
ևե կեր մի ուրիշով փոխարինել, անպայման դա-
աստիճանաբար և դանդաղորեն են կատարում:
Նույնպես և գարնանն արոտ դուրս բերելիս
միանգամից գոմից չեն կտրում: Մկկբում որա-
կան մեկ-յերկու ժամով են արոտ տանում: Ա-
պա այդ ժամանակամիջոցն աստիճանաբար մե-
ծացնում են:

Հանկարծակի փոփոխություններն ուժեղ
կերպով ազդում են կովի վրա: Դրանց պատ-
ճառով նա կաթը պակասեցնում է և նույնիսկ
կարող է հիվանդանալ:

Կերը տալիս են կթելուց հետո:

15. Գ Ո Մ

Ինչպիսի լավ կով ել Վոր ընտրեն և ինչ-
պես ել կերակրեն, այնուամենայնիվ արգյունք
չեն ստանա և նույնիսկ վնաս կանեն յեթե նը-
րան լավ չխնամեն:

Խնամելու ելությունը կայանում է նրա-
նում, Վոր ողի, ջերմության, լույսի, մաքրու-
թյան տեսակետից կենդանուն ամենալավ պայ-
մանների մեջ են դնում:

Այս տեսակետից գոմը մեծ նշանակություն
ունի: Այնտեղ է անցկացնում կենդանին ցուրտ

յեղանակը՝ տարվա մեջ մի քանի ամիս, այնտեղ
է պատասպարվում ցրտից և վատ յեղանակներից՝
քամուց, անձրևից, ձյունից:

Մեր գյուղացին գոմի վրա առանձին ուշա-
դրություն չի դարձնում: Այնքան, վոր մի շենք
լինի, ուր կարելի յէ կովին ներս տանել և կա-
պել: Նրա գոմը նեղ է, մութ, կեղտոտ, առանց
ողափոխման և խոնավ: Այսպիսի գոմում ա-
մենալավ կոզն իսկ կաթ չի տա, միայն մեր
տավարն է, վոր յերկար դարեր նման պայման-
ներում ապրելով հարմարվել է և մի կերպ իր
կյանքը քաշ է տալիս:

Ինչ են պահանջում գոմից: Լավ գոմը պի-
տի լինի տաք. նրա մեջ ձմեռը ջերմությունը
պետք է լինի մոտ $12-15^{\circ}$ ըստ Ցելսիուսի:
Գոմի ողը պետք է խոնավ և կեղտոտ չլինի.
դրա համար հատուկ ողանցքներ կամ պատուհան-
ներ կան, վորոնցով գոմը հաճախ ողափոխու-
թյան է յենթարկվում: Նա պետք է բավարար
յուսավորված լինի: Գոմի ներսում պիտի կատար-
յալ մաքրություն տիրի: Յուրաքանչյուր կեն-
դանի այնտեղ պետք է իրեն համար բավարար
չափով տեղ ունենա: Տեսնենք, թե ինչպես են
գոմը կառուցում, վոր այդ պահանջներին բա-
վարարի:

16. ԳՈՄԻ ԴԻՐԲՆ ՈՒ ՄԵԾՈՒԹՅՈՒՆԸ

Վերոհիշյալ պահանջներին բավարարելու համար գոմր կառուցում են շոր գետնի վրա. հարմար է մի փոքր թեք տեղ, վորտեղ ջուրը չի կանգնում, այլ անմիջապես հոսում է: Բացի այդ՝ աշխատում են, վոր դուռը և պատուհանները դեպի լույս և արև լինեն դարձած. այդ պատճառով ել շենքի ճակատը դարձնում են դեպի արևելք:

Գոմի մեծութունը պետք է համապատասխանի կենդանիների մեծության և թվին: Յուրաքանչյուր միջակ կովին տալիս են 2 և կես մետր չերկարությամբ և 1 ու կես մետր լայնությամբ տեղ, խոշոր կովին՝ 3 մետր չերկարությամբ և 1 մետր 80 սանտիմետր լայնությամբ: Միջանցք թողնում են $1\frac{1}{2}$ — $2\frac{1}{2}$ մետր: Բարձրությունը հարմարեցնում են կենդանիների մեծության և թվին. կենդանի քաշի յուրաքանչյուր 500 կիլոյին տալիս են մոտ 36—52 խորանարդ մետր ծավալով: Միջին հաշվով բարձրությունն անում են $2\frac{1}{2}$ —4 մետր:

17. ՊԱՏԵՐՆ ՈՒ ԱՌԱՍՏԱՂԸ

Ինչ նյութից ել լինեն շինված պատերը՝ նրանք պետք է անցքեր չունենան, վոր քամի

չփշի և ջերմությունը դուրս չգնա: Բացի այդ՝
ներանց միջով խոնավությունը և վատ ողը
պետք է կարողանա ծծվել և դուրս գնալ: Լույ-
սի և մաքրության տեսակետից գոմի ներսից
պատերը սվաղուժ են և կրով սպիտակացնում:

Ցուրտ գոմը տնտեսության համար վնասա-
կար է:

Ցուրտ գոմում կովն ավելի շատ է ուտում,
բայց քիչ կաթ է տալիս: Ավելորդ կերը նա
ծախսում է իր մարմինը տաքացնելու վրա, վո-
րովհետև ցուրտ գոմում վերջինս շուտ էլ սառ-
չում է:

Առաստաղը նույնպես անցքեր չպիտի ու-
նենա, վորպեսզի տաք ողը չհեռանա և գոմի
վատ գազերը տանիքի տակ չհավաքվեն: Մա-
նավանդ դա կարևոր է, յեթե կերերը գոմի տա-
նիքի տակ են պահում:

Տանիքը շինում են թիթեղից, ծղնոտից կամ
կղմինդրից: Ամենից լավը վերջինս է: Թեև թի-
թեղն ամուր է և կրակից չի վախում, բայց նա
արևից շիկանում է և գոմն անտանելի շոգ դարձ-
նում: Ծղնոտն այդ տեսակետից լավ է, բայց
հեշտ է հրդեհվում:

18. ԴՌՆԵՐԸ ՅԵՎ ՊԱՏՈՒՀԱՆՆԵՐԸ

Դռները և պատուհաններն այնպես են շինուած, վոր լինեն բավական մեծ և ամուր ու սեղմ փակվեն:

Յեթե տեղը շատ ցուրտ է, մի փոքր նախաժենյակ են շինուած, վոր ցուրտն անմիջապես գոմի ներսը չթափանցի:

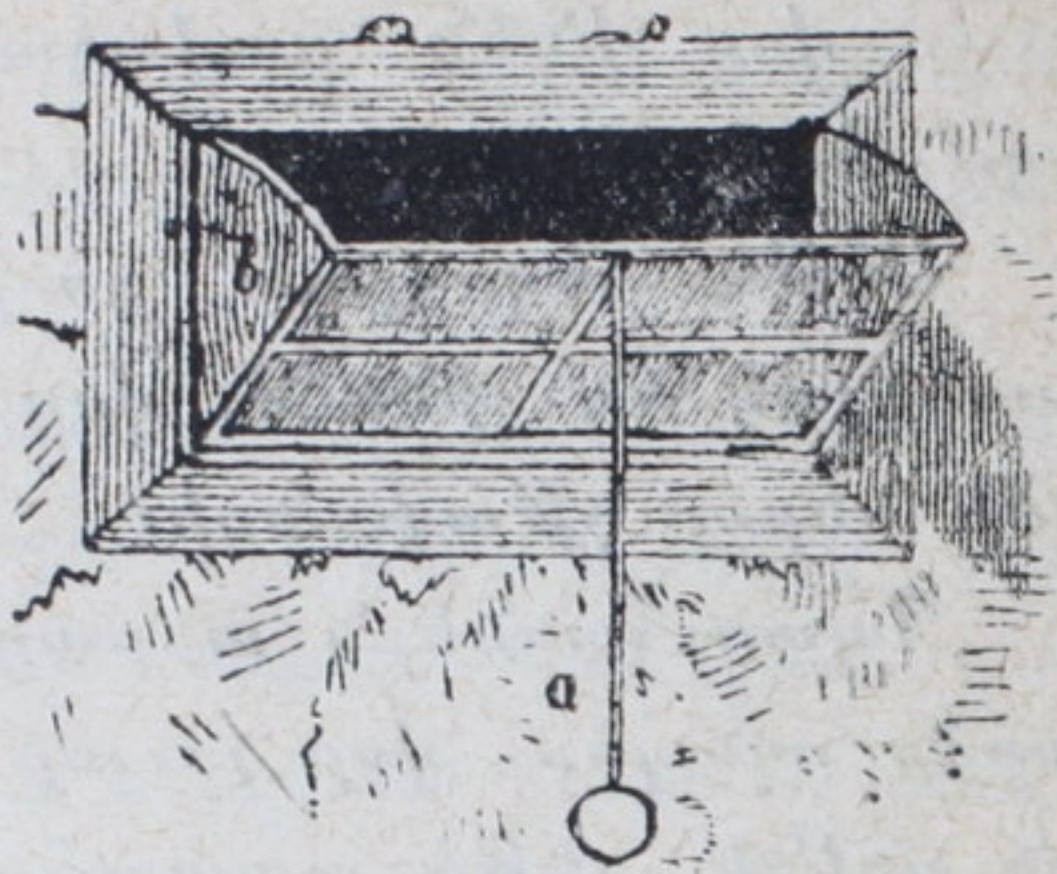
Պատուհաններն ամրացնում են մսուրներից բարձր այնպես, վոր լույսը կենդանիների մեջքին ընկնի. յեթե պատուհանները ցածր լինեն, լույսը կենդանիների աչքերը կընկնի և նրանց կանհանգստացնի:

Բացի այդ՝ պատուհանների լայնքը բարձրությունից ավել են անում, վորպեսզի լույսը հատակի վրա համաչափ տարածվի:

Լույսի նշանակութւոյնը շատ մեծ է: Նախ՝ լույսը վռնչացնում է հիվանդութւոյններ առաջացնող մանրեաներին՝ մանր, առանց խոշորացուցի լստեսանելի՝ բույսերին: Մթության մեջ սրանք զարգանում և զանազան հիվանդութւոյններ են առաջացնում: Յերկրորդ՝ մթության մեջ տափարն իրեն շատ վատ է զգում, ախորժակը կորցնում է և թուլանում. մինչդեռ լույսը նրան աշխուժացնում է, ախորժակը բացում

և դրանով մարտդուծյան նպատակով: Վերջապես՝
մթության մեջ մաքրությանը հետևելը և պահպանում
աշխատելը դժվար է:

Սակայն շատ
ուժեղ լույսն
ել իբ փառ կող-
մերն ունի: Թեև
ուժեղ լույսը
մանրեներին
լավ է կոտո-
րում, բայց նա
կենդանիներին
անհանգստաց-
նում է, փորի

Նկ. 6 Դեղի վեր բացվող պատրաստումը

պատճառով ել սրանք իրենց շատ վնասում են
զգում: Ամենականոնավոր լուսավորությունն առհասարակ
դեպքում է լինում, չեթե պատուհաններին մա-
կարդակը գոմի հատակի մակարդակի $\frac{1}{12}$ — $\frac{1}{15}$
մասն է կազմում: Յեթե որինակ գոմի հա-
տակի մակարդակը 60 քառակուսի մետր է,
ապա բոլոր պատուհանների մակարդակներին
գումարը պիտի լինի 4—5 քառակուսի մետր:
Այսպիսի լուսավորությունը լավ է ազդում կոմի
վրա և չի ջգայնացնում:

19. ՈՒՆՓՈՒՈՒՄ

Ողբը կազմված է մի քանի գագերից: Մաքուր ողբի մեջ ամեն 100 չափից մոտ 78-ը ազոտ է, 21-ը՝ թթվածին և մնացածը՝ այլ գազեր:

Ազոտը կենդանիների համար վոչ լավ և վոչ ել վատ է: Նա միայն թուլացնում է մյուս գազերի ազդեցությունը: Յեթե կենդանիները միայն մաքուր թթվածին շնչելին, լերկար շնչին կարող ապրել. շնորհիվ ազոտի նրանք այդ վտանգից ազատ ենք:

Թթվածինը կենդանիների և բույսերի համար շատ անհրաժեշտ է: Առանց թթվածնի վոչ կենդանիները և վոչ ել բույսերն ապրել չեն կարող:

Մնացած գազերից մեզ համար ամենակարեւորն ածխածինթթվական գազն է: Նա շատ քիչ քանակությամբ է գտնվում մաքուր ողբի մեջ: 10000 չափ ողբից միայն 3 չափն է ածխածինթթվական գազ: Սակայն կենդանիներով լի փակ շենքերում նրա քանակը սկսում է մեծանալ: Կենդանիները ներշնչում են թթվածնով հարուստ մաքուր ողբ և արտաշնչում են թթվածնով աղքատ և ածխածինթթվական գազով հարուստ կեղտոտ ողբ: Աստիճանաբար գոմի մեջ ածխածինթթվական գազի քանակը մեծանում է:

Բացի այդ փաստակարգագից ու գոլորշուց՝ կեն-
դանիններից և նրանց աղբից ու մեզից ալլ թու-
նավոր գազեր ել են խառնվում ողին: Ողը դառ-
նում է խոնավ, թունավոր գազերով հագեցած
և խեղդող: Տավարը դժվար է շնչում, լավ չի
ուտում, նրա արյունը լավ չի մաքրվում և ըս-
կաում է աստիճանաբար թունավորվել: Պարզ է,
վոր այդպիսի պայմաններում ապրող կովը շատ
արդյունք տալ չի կարող:

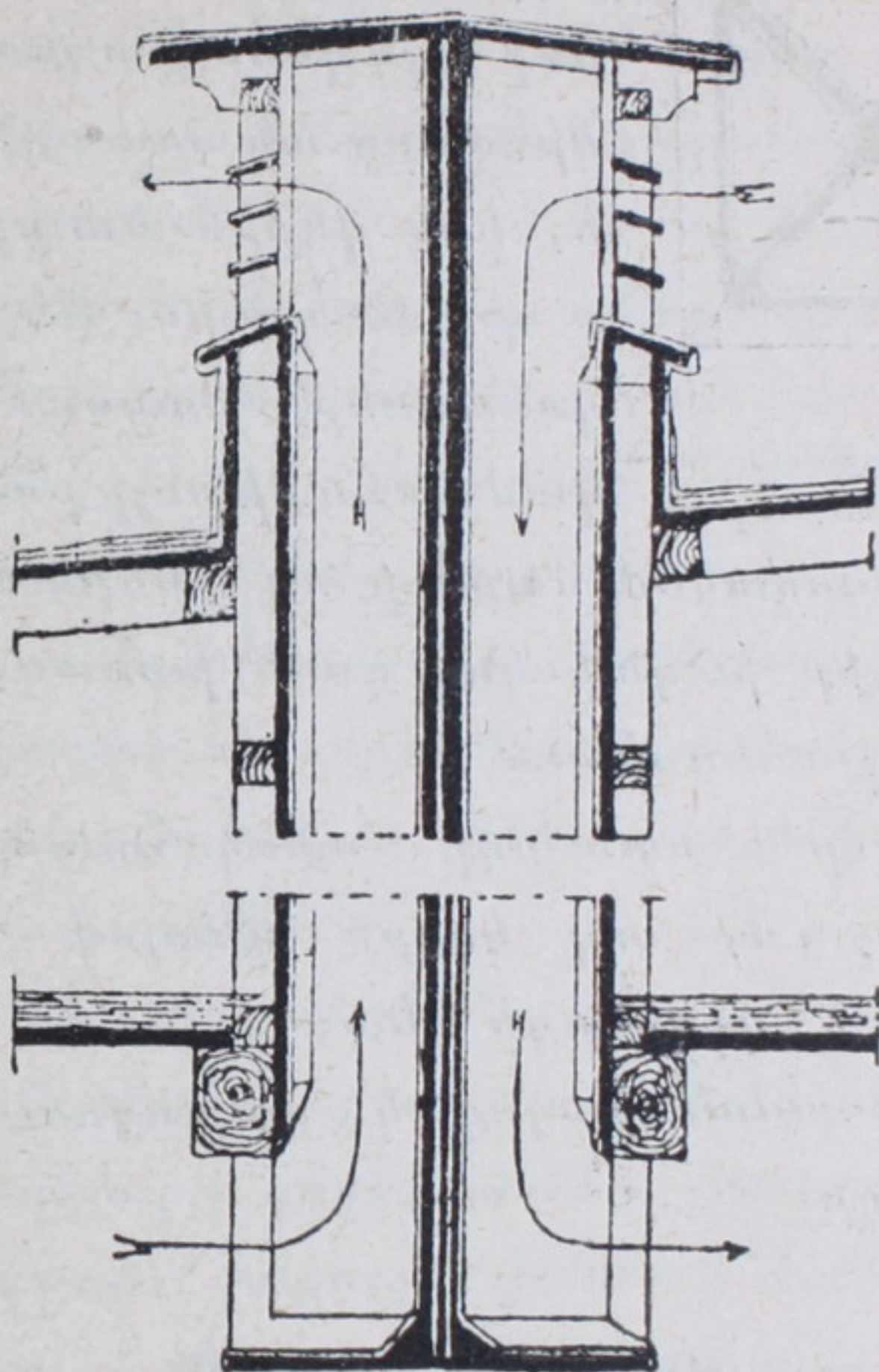
Բայց չերբ ողանցքեր են կառուցում և ողը
մաքուր պահում, ամեն ինչ փոխվում է: Տա-
վարն ազատ շնչում, ախորժակով ուտում, ա-
ռույգանում է և կիթը բարձրացնում:

Ինչպես մաքուր պահել գոմի ողը: Ամառն
այդ հարցը հեշտ է լուծվում:

Պարզապես կարելի չէ դռներն ու պատու-
հաները չերբեմն բաց անել կամ բոլորովին բաց
թողնել: Սակայն ձմեռն այդպես վարվել չեն կա-
րող: Այդ դեպքում ոգտվում են հատուկ պատու-
հաններով, վորոնք սովորական պատուհանի նման
կողքի չեն բացվում, ալլ դեպի ցած: Սառ ողի
հոսանքն անմիջապես կենդանիների վրա չի
փչում: Նա փչում է դեպի առաստաղ և այդ-
տեղից խառնվում գոմի ողի հետ:

Լավ գոմերում հատուկ ողափոխման խո-
ղովակներ են կառուցում և դրանց միջոցով

մաքրում ուղը: Ոգափոխման խողովակը տախ-
տակներից շինված քառանկյունի խողովակ է,

Նկ. 7. Ոգափոխման խողովակը

վորը ներսից խաչաձև ամրացած տախտակնե-
րով չորս նեղ խողովակի չե բաժանվում: Թե
վերևից և թե ցածից նա փակ է: Բայց և վե-
րին, և ստորին ծալքերի մոտ կան չորսական անց-
քեր: Ցածի անցքերն ունեն նաև դռնակներ, վոր

ըստ ցանկութեան կարելի չե բացել կամ փակել:
Ողափոխման խողովակն

Նկ. 8. Ողափոխման խողովակի հատածը

ամրացնում են առաստաղի մեջ սյնապես, վոր ցածի ծալրը մի փոքր առաստաղից իջնում է, իսկ վերին ծալրը բաց ողե դուրս գալիս: Յերբ ցածից դնակաները բացում են, անգամ ամենաթուշլ քամու շնորհիվ մի խողովակով մաքուր ողշ ներս է մտնում, իսկ հակադիր խողովակով գոմի խոնավ, տաք և կեղտոտ ողշ հեռանում է:

Մաքուր և սառ ողի մտնող հոսանքը դեպի ցած չի փչում, այլ կողքի գնալով համաչափ խառնվում է գոմի ողի հետ:

Ողափոխման խողովակն ամրացնում են դոմի մեջտեղը:

20. ԳՈՄԻ ՀԱՏԱԿԸ

Գոմի հատակը պետք է մի քանի պահանջի բավարարի: Նա պետք լինի տաք, փափուկ, հեղուկի համար անթափանց, առանց փոսերի, և ամուր: Վոչ մի նյութ այս բոլոր պահանջներին չի բավարարում: Փայտը տաք և փափուկ է, բայց մեղր լավ ծծում և շուտ ել փտում է:

Մեզի հետ նրա մեջ մտնում և այնտեղ բուն
են դնում հիվանդութունների մանրեները: Այդ
տեղից նրանք վարակում են կենդանիներին:

Ցեմենտը թեև սառ ու կարծր է, բայց
նա հեղուկներ չի ծծում: Ամենից վատ հատակը
հողն է ու քարը:

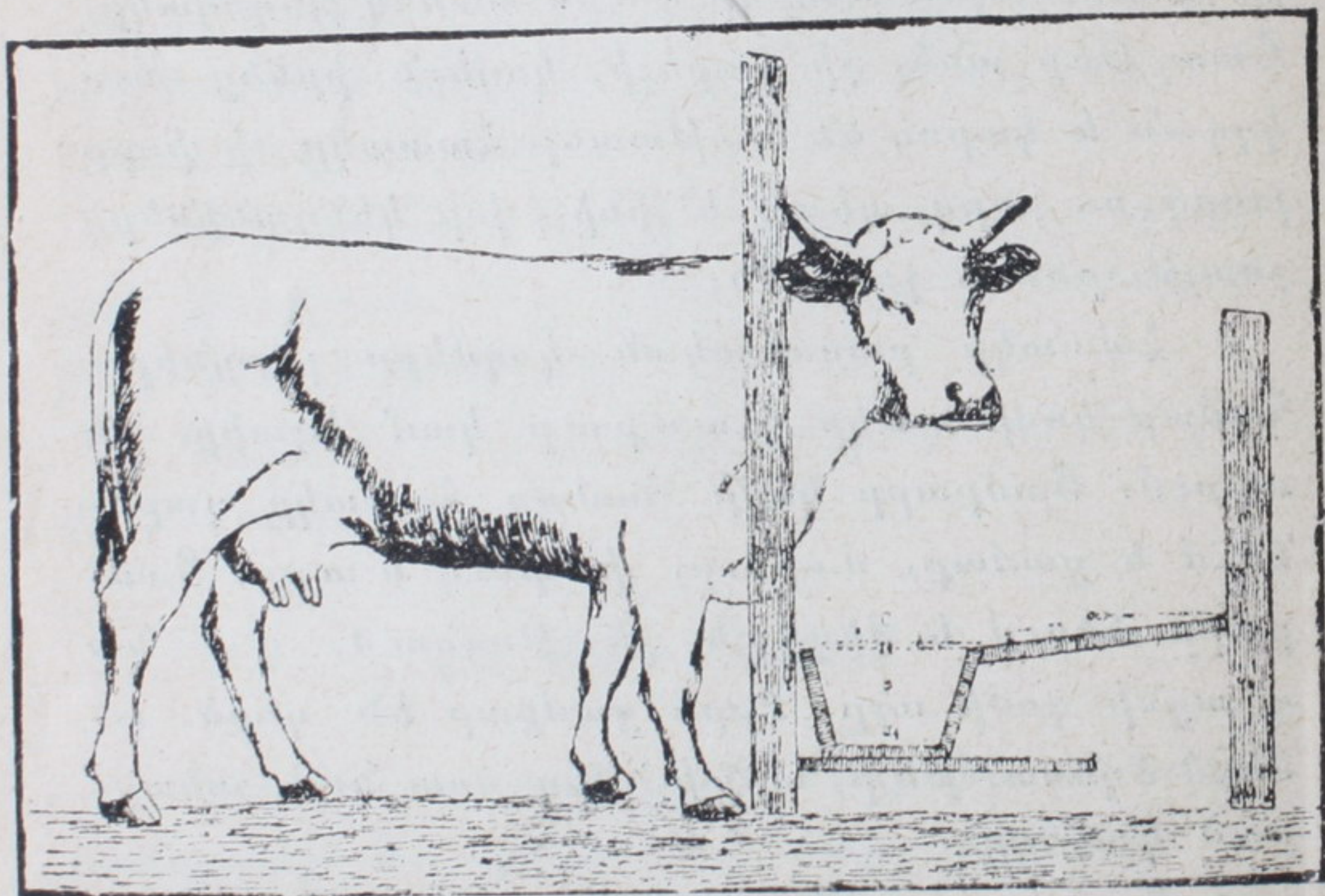
Կավ գոմերում հատակը ցեմենտից են շի-
նում: Կովերի կանգնած տեղը մի փոքր դեպի
յետ թեք են շինում, վոր մեզը կենդանու տակը
չլճանա, հոսի և թափվի դուրս տանող խողովակը:
Շատ թեք անել չի կարելի, կովերն իրենց վատ
կզգան և կարող են հորթատել: Հատակը մի փոքր
խորդ ու բորդ պետք է լինի, վոր կենդանիները
չսայթաքեն և չընկնեն:

Հատակի բացասական կողմերը լրացնելու
համար կովի տակը ցամաքար կամ խշտիք են
ածում: Ցամաքարը կովի համար հատակը դարձ-
նում է ցամաք, մաքուր, փափուկ և տաք: Ցամ-
քարը ծծում է մեզը և չի թողնում, վոր նա
փչացնի գոմի ողը: Իբրև ցամաքար են գործ ա-
ծում ծղնոտ, թեփ, տորֆ, մեզ մոտ նաև չորաց-
րած գոմաղբ:

Ցամաքարը հաճախ փոխում են: Կենդանու
յետևի մոտի տակ նա ավելի շատ է կեղտոտ-
վում, այդ պատճառով ել յետևից հեռացնում
են այդ մասը, առջևինը յետ տանում և առջևը՝
նորն ածում:

21. ՄՍՈՒՐ

Կովը կերակուրն ընդունում է մսուրից և կերամանից: Այդ պատճառով նրանք ամուր, հարթ և հեշտ մաքրվող պետք է լինեն: Ամենավատը դա փայտե կերամանն է. նա դժվար է մաքրվում. և շուտ է փչանում: Լավ գոմերում մսուրները և կերամանները ցեմենտից են շինում: Նրա

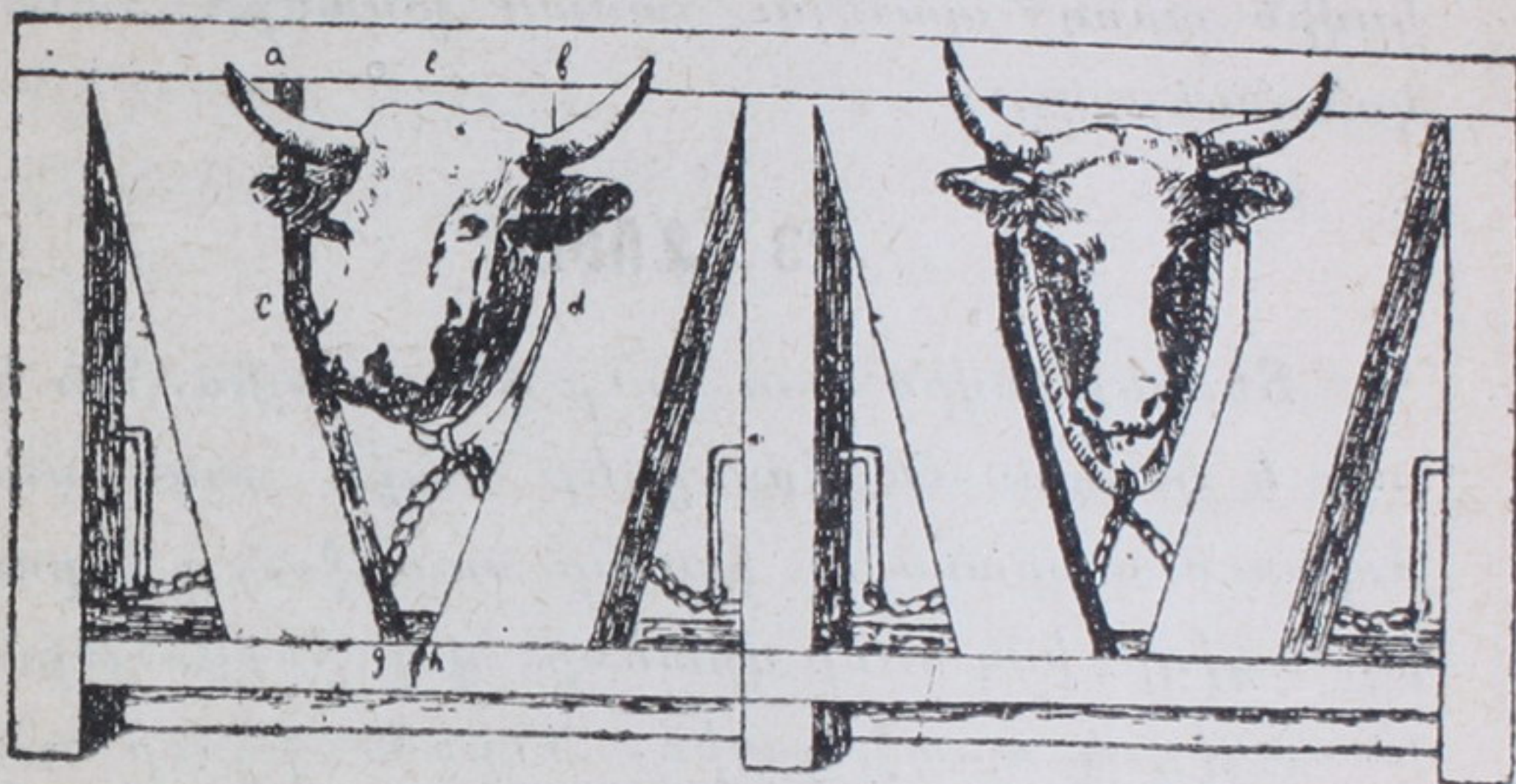

Նկ. 9. Կովը մսուրի առաջը

Կողքին ամրացած է ջրամանը:

Մսուրը պետք է 30 – 35 սանտիմետրից

բարձր շլինի գետնից: Կովերը բնականից սովոր են գլուխը կախ ուտել, այդ պատճառով ել բարձր մսուրը նրանց հոգնեցնում ե:

Նկ. 10. Ինչպես են կապում կովին մսուրի առաջ

Վորպեսզի կովը մսուրի վրա չբարձրանա, նրա առաջ փայտե շրջանակ կա, մեջը յերկու թեք փայտ, այնպես, վոր կովը միայն գլուխը կարող ե անցկացնել և դեպի մսուրը յերկարացնել:

Հենց այդ շրջանակից ել կապում են կովին: Մսուրը կարող ե պատին կպած լինել: Սակայն կերը հեշտությամբ բաժանելու և մսուրը ժաքրելու տեսակետից յերթեմն նրա և պատի արանքում միջանցք են թողնում:

22. ԽՆԱՄՔԸ

Խնամքի ամենաառաջին պայմանը լավ գոմն է, վորի մասին արդեն պատմեցինք: Բացի այդ կովին առողջ պահելու համար խնամքի հատուկ կանոններ կան:

23. ԶՈՒՐԸ

Յերբեք կովին սառ ջուր չեն տալիս. նա կարող է կենդանուն մրսեցնել: Բացի այդ՝ ստամոքսում տաքանալու համար սառ ջուրը ջերմության կիսի. իսկ մենք գիտենք, վոր ջերմությունը սնունդից է առաջ գալիս, ուրեմն իզուր ավել կեր կծախսվի: Կովին տալիս են գոմի ջերմության ջուր: Գոժում հատուկ ավաղան են շինում, ուր ջուրը նախքան կենդանուն տալը տաքանում է:

24. ԶԱՐԺՈՒՄ

Խնամքի մի այլ պահանջը արոտն է. կովին, գոնե ժամանակավորապես, պետք է արոտ տանել, վոր ազատ ոգում շարժվելու հնարավորություն ունենա: Նույնիսկ ձմեռը լավ յեղանակներին կովին դուրս են հանում բակը՝ ազատ շարժումներ կատարելու:

25. ՀՈՂ

Բայց արոտ տանելիս զգուշանում են խոնավ հողից: Խոնավ և ճահճոտ հողերի մեջ գանադան հիվանդությունների մանրեներ են ապրում, վորոնք վարակում են կովին և հիվանդացնում: Խոնավ հողը սառ է և չերբեմն մրսեցնում է կովին:

Վերջապես հողը կովի վրա ազդում է և կերի միջոցով: Յեթե հողում վորևե աղից քիչ կա, կերի մեջ ել քիչ է լինում և դրանից կովը հիվանդանում է: Որինակ կրի պակասությունից վոսկրները վատ են զարգանում, ծովում են և հեշտ կոտրվող են դառնում: Դրա առաջն առնելու համար կերին կավիճ, ջարդված վոսկր և այլ հողեր են ավելացնում:

26. ՄԱԲՐՈՒԹՅՈՒՆ

Խնամքի ամենակարևոր պայմաններից մեկը մաքրությունն է: Լավ տնտեսությունների մեջ կատարյալ մաքրության են ձգտում: Հաճախ մաքրում են բոլոր կենդանիներին, լողացնում են, լվանում են կուրծր, մաքրում են սմբակները:

Մաշկը կտրևոր գործարաններից մեկն է: Նա պաշտպանում է կենդանու մարմինն արտա-

քին ազդեցութիւններից՝ տաքից, ցրտից, անձ-
րկից, փոշուց: Մաշկը վատ գործելու դեպքում
կենդանին լուրջ կերպով հիվանդանում է:

Յերբ կենդանուն յերկար ժամանակ չեն
լողացնում, նրա մաշկի վրա հավաքվում են բըր-
տինքի աղեր, ճարպ, թեփ, դրսից նստած փո-
շին, խոնավութիւն: Այդ բոլորը ցեխի նման մի
բան են դառնում, դրա մեջ բուն են դնում ման-
րեները և սկսում են փտեցնել: Այդ ժամանակ
կենդանին իրեն վատ է զգում, շարունակ սյու-
ներին և պատերին է քսվում, քորում է, վրայի
կեղտը լիզում: Կեղտոտ կաշվի վրա բուն են
դնում նաև մի շարք միջատներ, վորոնք ծծում
են կենդանու արյունը և մեծ անհանգստութիւն
պատճառում նրան:

Փորձերը ցույց են տվել, վոր կեղտոտ պահ-
վող կովը քիչ կաթ է տալիս:

Կենդանուն մաքուր պահելու համար՝ տաք
յեղանակին լողացնում և լվանում են, իսկ ցուրտ
յեղանակին՝ մաքրում: Յեթե ստիպված են լի-
նում ձմեռը կենդանու վորևէ մասը լվանալ, ան-
պայման գոլ ջուր են գործածում և լվալուց հե-
տո լավ ցամաքեցնում են ու միջանցիկ քամուց
հեռու պահում:

Մաքուր են պահում նաև կենդանու տակը.
Կեղտն անմիջապէս հեռացնում են:

Մաքրուած են և մտւոյններն ու կերամանները:

Շատ կարեւոր է մանաւանդ կաթնատու կովի կուրծի մաքուր պահելը: Կեղտոտ պահելու դեպքում ստիճիքները հիվանդանում են: Դրա հետեանքով կաթը ցամաքում է, տված կաթն էլ փչանում ու վարակվում է և կարող է հորթերին ու մարդկանց վարակել:

27. ԱՌՏԱՀԱՆՈՒՄ

Ատահանումը գոմը մաքրելու հիմնական ձևն է: Ախտահանման ժամանակ վոչնչացվում են հիվանդությունների մանրէները, այդ պատճառով ել նա մեծ նշանակութիւն ունի: Վորքան ախտահանումը հաճախ կատարվի, այնքան լավ:

Իբրև ախտահանիչ միջոց՝ զանազան դեղեր են գործածւում: Ամենից սովորական նոր հանգցրած կիշն է: Կիրը հանգցնում են, խառնում են ջրի հետ և դրանով սպիտակացնում պատերն ու առաստաղը:

Այն, ինչ վոր կրով սպիտակացնել չի կարելի, այլ դեղերով են լվանում:

Շատ հիմնավոր կերպով ախտահանում են մանաւանդ հիվանդութեան դեպքում:

Առհասարակ մաքուր պահելու և լավ խնա-

մելու միջոցով կենդանուն ազատում են շատ
հիվանդություններից, վիրոնք պակասեցնում են
արդյունքը, անպետքացնում կովին և նույնիսկ
սպանում նրան։

Յ Ա Ն Կ

ԵՂ

1. Մեր ընտանի կենդանիները	3
2. Կով	5
3. Կաթնասու կովի նշանակութիւնը	6
4. Կովի արտաքինը և կենցաղը	8
5. Մարսողական խողովակը	10
6. Կաթնառատութեան նշաններ	13
7. Կերակրում	15
8. Կերեր	17
9. Կերի միավոր	19
10. Կենսապահ կեր	20
11. Կենդանի քաշ	21
12. Արդյունաբեր կեր	23
13. Ինչպես են կերաբաժին կազմում	24
14. Կովին կերակրելու կարգը	25
15. Գոմ	27
16. Գոմի դիրքն ու մեծութիւնը	29
17. Պատերն ու առաստաղը	29
18. Դռները և պատուհանները	31

19.	Ողափոխում	33
20.	Գովի հատակը	36
21.	Մսուր	38
22.	Խնամքը	40
23.	Ջուրը	40
24.	Շարժում	40
25.	Հող	41
26.	Մաքրութիւն	41
27.	Ախտահանում	43

ԳԱԱ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.

FL0038853

[094]

ՀՈՒՅՍ ԵՆ ՏԵՍԵԼ ՆՈՒՅՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

A ^I 3889

1. Տերեվաթափ և աշնան գուլներ	10 »
3. Թռչունների չուլն	10 »
4. Պտուղներ և սերմեր	10 »
5. Հող և նրա մշակումը	10 »
11. Բամբակ	10 »
12. Տորֆ, քարածուխ և նավթ	10 »
16. Մեղու	15 »
20. Հանքեր	15 »
21. Շերամ	10 »

ՇՈՒՏՈՎ ՀՈՒՅՍ ԿՏԵՍՆԵՆ

2. Կենդ. հարմարացումը և ձմեռային քուլնը	
6. Բանջարանոց	
7. Այգի	
9. Մարգագետին	
10. Ող և ջուր	
14. Կաթնամթերքներ	
15. Ընտանի թռչունների խնամքը	
17. Գյուղատնտ. մեքենաներ և գործիքներ	
18. Ակվարիում և տերրարիում	
19. Ինչպես կազմել հերբարիում	
22. Անտառ	